بنەڕەتی دەسەڵات و چارەسەری لای ژەن-ژاک ڕۆسۆ.. کاوە جەلال

ڕۆسۆ، کوڕی دەوڵەتشاری ژنێف، لە نووسەر و هونەرمەند و فەیلەسوفی فەڕەنسی، زۆر بە قووڵی بەرێککەوتنەکانی کەسی خۆی و دەسەڵات بەهەند وەردەگرێت. خەریکبوونی تیۆرییانەی ئەو بەم پرسەوە قۆناغبەڕە بە کاریگەیی قووڵەوە لە دەرەوەی فەڕەنساش. ئەمە بەوەدا ڕووندەبێتەوە کە زۆرینەی فەیلەسوفانی هاوچەرخی مەگەر تەنیا لەنێو کتێبەکانی مێژووی فەلسەفەدا ناوببرێن، بۆ نموونە ڤۆلتێر، لە ڕۆسۆ تا ئەمڕۆ هەنووکەییە.

ڕۆسۆ یەکێکە لە فەیلەسوفانی “تیۆریی مافی سروشتی”، کە ناسراوترین نوێنەرانی بریتین لە تۆماس هۆبس و جۆن لۆک. فەیلەسوف لەم شێوەیەی فەلسەفاندندا تیۆرییانە دەسەڵاتدارییەکی ڕەوا بە تێڕوانینی خۆی بنیاتدەنێت، بۆ ئەم مەبەستەش لە پەیوەندییە دەوڵەتییەکانی سەردەمەوە بەرەو پاش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو ڕەوشێکی سروشتی، واتا بۆ نێو پێکەوەژیانی مرۆڤان پێش دامەزراندنی دەوڵەت، تاکو ئیدی لەم ڕەوشەوە ئەرگومێنتەکانی خۆی بۆ بناغەڕشتنی دەوڵەتێکی ماف هەڵبهێنجێت. بێگومان هەر فەیلەسوفێکیان بەگوێرەی مرۆڤدیدییەکەی خۆی گەڕان بە ئەنترۆپۆلۆژییەک (مرۆڤناسییەک) دەدات و تێیدا گریمانەی پەیوەندییە بەسروشتی بنیاتنراوەکانی نێوان مرۆڤان دەکات. دیدێکی کورت و پوخت لە هەر یەکەی تیۆرییەکانی هۆبس و لۆک گەرەکە یاریدەمان بدات ڕوونتر پرسی سوڤێرێنێتی (دەسەڵاتداری) لای ڕۆسۆ ببینین.

هۆبس و لۆک، وەک دوو فەیلەسوفی سیستەماتیکی ئینگلیزی، ئەزموونگەران، لە ئەزموونگەری لای هۆبس پتر واتای سێنسوالیزم (سێنسگەرایی) دەگەیەنێت، واتا ئەم گریمانە دەکات کە سێنسەکان (حەواسەکان) بەسەر مرۆڤاندا سەروەرن و بەمەش دەیانکەن بە بەرژەوەندگەرا. جگە لەوە ئەم دوو فەیلەسوفە “مێژوو” ناناسن، بەڵکو لە سەرەتاوە گریمانەی ڕەوشێکی سەرجەمیانی سروشتی دەکەن. بە شێوەیەکی دی ببێژین، هزرینی مێژوویی لە فەلسەفاندندا بۆ یەکەم جار لای ژەن-ژاک ڕۆسۆ سەرهەڵدەدات.

هۆبس لەو ڕۆژانەدا دێتە جیهانەوە کە فیلیپی ئیسپانی گەلەکەشتییەکەی خۆی بەناوی “ئەرماندا” بۆ هێرشبردنە سەر لەندەن ئامادەکردبوو و دانیشتوانی ئەو شارە لە ترسدا تۆقیبوون. هۆبس

سەبارەت بە زايينى خۆى دەبێژێت: "دايكم دووانەى هێنا يە جيهانەوە:
من و ترس". ئەم هەستە خ□ي□ كە هۆبسى كامڵ دەريد□ب□ت، لە
ئەنترۆپۆلۆژي□كەيدا وێنەدەداتەوە و مر□ق ناودەنێت "گورگ". ئەو
لە سێنسگەراييەوە، لە ڕوانگەى بارگاويبوونى سێنسە مر□قييەكانەوە
بە خواست و بەرژەوەندى خۆيى، سەرجەم پەيوەندي□كانى نێو ڕەوشى
سروشتى ناو دەنێت "دۆخى جەنگى يەك دژ بە يەك"، ئەمەش وەك
سەرئەنجامى سروشتى مر□قى گورگ. لێرەدا گەرەكە ئاماژە بۆ ئەوە
بدەين كە جەنگ لاى ئەو تەنيا واتاى شەڕى فيزيكى ناگەيەنێت، بۆ
نموونە كوشتار بە چەكى جياواز، بەڵكو بوختان، فيتنەيى، ماچ و
پاشقول، زەمكردن، تا دەگات بە داگيركردنى ناڕەواى زەوى و باخى
كەسانى دى، يان ساماك□كردنەوە لەسەر ورگى خەڵك و هتد، مۆركى ئەم
ڕەوشەن. ئاخر مر□ق و□ك بەرژەوەندگەرا هەر شتێك وەردەگرێت كە بۆ
ئەو شاديبەخش بێت، لێ هەر شتێك بۆ ئەو شاديهێن نەبێت يان بە
بەرژەوەندييەكانى نەگونجێت، ڕەتى دەكاتەوە. بێگومان لە ڕەوشى
سروشتيدا ياساى ئەرێنيى سروشتى هەن كە بڕێك ڕەوشى جەنگ
هێوردەكەنەوە، وەك: سڵاوكردن، بەهاناوەچوون، هەستان لەبەر ميوان
و هاوشێوەيان، لێ پێكڕاى ئەم ڕەفتارانە تەنيا بۆ بەرژەوەندى
خۆيى دەنوێنرێن. بەكورتى: ئەمە ڕەوشێكى هەژار، داماو و دازناوە
كە تا سەر مر□قان بەرگەى ناگرن. لە حەوس□□ياندا نامێنێت. بۆيە
زەروورەى پەيمانێكى جڤاكى ناچاريان دەكات هەڵوێست وەربگرن:
"من بەو مەرجە دەستبەردارى مافى خۆم بۆ هەبوونى هەر شتێك دەبم،
كە تۆش دەستبەردارى هەمان مافى خۆت بۆ هەبوونى هەر شتێك ببيت".
لێ ئەم پەيمانە جڤاكييە هێشتا ناتەواوە، بەس نييە بۆ "هەڵبەستن"ى
دەوڵەت. ئاخر تەنيا كاتێك بەرژەوەندچيان ڕادەگيرێن و بەمەش
پەيمانە جڤاكييەكە وەك دەوڵەت كارايى خۆى وەردەگرێت، گەر سەرجەمى
پەيماندەران مافى خۆيان تەسليمى سوڤەرێنێك (سەروەرێك) بكەن كە
دەبێت ڕەها (ئەب-سولوت = لێ-جيا بۆوە) بێت، واتا خۆى لە دەرەوەى
دەوڵەت ببينێتەوە، ئەوجا بە ياسا و زەبرى چەك ژيانى ئاشتەوايى
بسەپێنێت، سزاى ئەوانە بدات كە پێويستە و پاداشتى ئەوانە بداتەوە
كە شايستەيين.

هەروەها جۆن لۆك ڕەوشێكى سروشتيى سەرجەميانە ديارى دەكات. لەم
ڕەوشەدا مر□قان بە يارىدەى ئاوەزى خودا بەخش پێكەوە بەئاشتى
دەژين، پێكڕا ئازادن و بە دەستوێژى سروشتى خەريكى ئاڵوگۆڕن
(مەڕێك بە فەردەيەك گەنم). لەم ڕەوشەدا هيچ كەس مافى نييە
هەبوونى ماف بۆ هەر شتێك لە هيچ كەس زەوتبكات. موڵكايەتى مافێكى
پيرۆزى هەمووانە. وەلێ هەمووان وەك يەك ئاوەزيان بەگەڕناخەن و
چوست و چالاك نين كە ئيدى تا ڕادەى شيان زەويى فراوان بۆ چاندن

بەپیت بکەن. چالاک و ئاوەزمەندەکان بەم مۆرکەیان لە باقییەکەی دیکەی نێوەندە جڤاکی-سروشتییەکە جیادەبنەوە. جگە لەوە کرداری بەرزکردنەوەی ڕێژەی بەرھەمھێنان کە تایبەتە بە ئەوان، لە بەرژەوەندیی ھەموواندایە، چونکە ئەو ئاوەزمەند و چالاکانە پەرە بە داھاتی گەلەکی دەدەن. بۆیە کێ تەمەڵ بێت و زەویی بۆ چاندن بۆ نەمێنێتەوە، مافی نییە گلەیی بکات، چونکە کەسی یەکەم بەھێزی ئاوەز و بازووی خۆی تا ڕادەی شیان زەویوزاری فراوانی بەپیتکردووە و زیاد لە پێداویستیی خۆی بەرھەمی خستۆتەوە. بەم شێوەیە بە ھاتنەئارای جیاوازی موڵکایەتی، بەتایبەتیش بە سەرھەڵدانی پارە وەک دەستوێژی ئاڵوگۆڕ کە نە بۆگەن دەکات و نە دەوەرێت، ڕەوشی سروشتیی پڕ لە ئاشتەوایی وەردەگۆڕرێت بۆ دۆخی جەنگی یەک دژ بە یەک، کە بەتایبەتی زیانی بۆ دەوڵەمەندەکان دەبێت، چونکە جارێ ئینستانسێک لەگۆڕێ نییە کە مافی موڵکایەتی دیاری بکات و ئاشتەوایی جڤاکی بسەپێنێت. لێرەوە ئیدی پەیمانی جڤاکی پێویست دەبێت و پێکڕا بە ڕێبەریی دەوڵەمەندەکان حکومەتێک پێکدەھێنن، لە نێوەندیشیدا، کەواتە نەک لە دەرەوە وەک لای ھۆبس، سوڤەرێن خۆی دەبینێتەوە. سوڤەرێن بە دەنگی زۆرینە دێتە سەر حوکم و ھەر بە دەنگی زۆرینە وەک پێویست لادەبرێت. ئەم تیۆرییە دەچێتە نێو دەستووری دەوڵەتە ی□ککگرتووەکانی ئەمەریکاوە.

ڕوسۆ تیۆرییەکانی “مافی سروشتی”ی پێش خۆی چاک دەناسی. لێ ئەم، بۆ نموونە وەک ھۆبس و لۆک، فەیلەسوفێکی ساردوسڕ نەبوو کە تەنیا بە داڕشتنی لۆژیکی، یان بە زمانی ھۆبس ببێژین، “بەبێ خشڵ”، خۆی دەرب□□□ت. ھۆبس دەیگۆت، فەلسەفە وشک و ناشرینە، مەبەستیشی لەوە بوو کە نابێت لە فەلسەفەدا کەمترین “ڕەوانبێژی” ھەبێت. لێ ئێمە بە نموونەی ڕوسۆ ھاوکات بەر ھزری “دێلیکاتێس”ی فەڕەنسی دەکەوین، کە واتای “بەچێژ، بەتام” دەگەیەنێت و لەم پەیوەندییەی ھزرینیشدا ئاماژەیەکە بۆ داڕشتنی جوان کە لە بنەڕەتدا ئەدگاری ئەدەبە. بێگومان گەرەکە ئاماژە بۆ ئەوە بدەین کە ڕوسۆ خۆیشی نووسەری ئەدەبی و ھونەرمەند بوو و ئەم ئەدگارەی لە نووسینەکانیدا و□ند□داتەوە.

ڕوسۆ لە “دیسکورزی نایەکسانی”دا (1755) گۆڕان بە ئەنترۆپۆلۆژییەکەی دەدات. بەم نووسینەی ئەو ھزرینی فەلسەفەیی-مێژوویی دێتە نێو فەلسەفەوە بە کاریگەریی قووڵەوە نەک تەنیا لەسەر ئیدیالیزمی ئ□□□مانی، بەڵکو لەسەر مارکسیزمیش. ئەنترۆپۆلۆژیی مارکسیزم کتومت ئەنترۆپۆلۆژییەکەی ڕوسۆیە.

ڕوسۆ پەیوەند بە ڕەوشی سروشتییەوە پێشبینیی “ناتورێک”ی، یان زیندەوەرێکی مرۆڤیانەی ئاژەڵئاسا دەکات کە ل□ نێو خودی سروشتەوە

دەرچووە بەبێ ئەوەی خاوەنی ئاوەز و زمان یان ڕەوشت بێت. ئەم مرۆڤە تەنانەت خواستی بەکۆمەڵایەتیبوونی نییە، بۆیە پەیوەندیی تەنانەت بە هاوڕەگەزی خۆیەوە نییە، بەڵکو بە خۆی دەژی و تەنیا مشووری ساتارکردنی پێداویستییەکانی دەخوات، پێداویستییەکانیش بریتین لە خواردن و خواردنەوە، نووستن و جووتبوون.

گرنگترین مەرکی مرۆڤ لە ڕەوشی سروشتیدا بریتییە لە ڕەمەکی “خۆخۆشویستن” کە سروشت بە مسۆگەرکردنی خۆهێشتنەوە پێیداوە. ڕەمەکی خۆخۆشویستن بە دیدی ڕۆسۆ سیمایەکی باشی مرۆڤی سروشتە، چونکە بەهۆی ئەو ڕەمەکەوە بەردەوام خەریکی خۆیەتی و لەڕێشەوە دەیبزوێنێت بە ئەوەی خۆی وەک تاک بپارێزێت. مرۆڤ بێگومان ترسی لە ئازار و برسێتی هەیە، ئەوە نەک بەهۆی مەرگەوە، چونکە ئاژەڵ هەرگیز نازانێت کەی دەمرێت. مرۆڤ لە ڕەوتی بەکۆمەڵایەتیبووندا بە مەئریفەی مەرگ و وەی دەگات.

“بەزەیی” ڕەمەکێکی دیکەی سروشتییە و چ لای مرۆڤ و چ لای ئاژەڵ بەدی دەکرێت، بە نموونە لای ئەسپ. بەزەیی “نەویستن ی مرۆڤە بە بینینی هاوڕەگەزەکەی لە ئازاردا”، بۆیە خێرا لە تەنگانەدا بەهانایەوە دەچێت، بەمەش بەزەیی دەبێتە هۆی هێشتنەوەی ڕەگەزی مرۆڤ، چونکە سنوورێک بە خۆخۆشویستن دادەنێت و نایەڵێت کاریگەرییەکی نالەباری هەبێت. ڕۆسۆ بەزەیی لە ڕەوشی سروشتیدا بەرانبەر ڕەوشت لە ڕەوشی جڤاکیدا دادەنێت.

“خۆشەویستی” یەکێکە لەو ڕەمەکانەی کە بەسەر هەموو بەربەستێکدا زاڵ دەبێت. لە خۆشەویستی دوو جۆرە کە ڕۆسۆ ناویان دەنێت جەستەیی و دەروونی. یەکەمیان ڕەمەکێکی گشتییە کە ڕەگەزێک بە لای ڕەگەزەکەی دی دەبات، دووەمیان مەیلێکە کە ڕەمەکە گشتییەکە بە کەسێکی تایبەتییەوە بەند دەکات. مرۆڤی سروشت بە دیدی ڕۆسۆ تەنیا خۆشەویستیی جەستەیی دەناسێت و دوای بەیەکگەیشتنی ڕەگەزەکان و جووتبوونیان، لە یەکدی دووردەکەونەوە، تەنانەت زارۆک دایکی خۆی جێدەهێڵێت دوای ئەوەی پێویستی پێی نامێنێت. بە پێچەوانەشەوە خۆشەویستیی دەروونی هەستێکە کە لە تەک کولتووردا دێتە ئاراوە، واتا لە تەک ئەو خو و نەریتانەدا کە کۆمەڵێک لەسەریان ڕێکدەکەوێت.

ئەم گەرەکە لای ڕۆسۆ جیاوازی لە نێوان دوو قۆناغی ڕەوشی سروشتیدا بکەین: لە ڕەوشی سەرەتایی سروشتیدا نە “من”ی مرۆڤ و نە زمان لەگۆڕێن. لە پەیوەندیی نێوان مرۆڤان و ژینگە، هەروەها کێشەی ساتارکردنی پێداویستییە مرۆڤییەکان، هەندی شێوەیەکی نزیککەوتنەوە لە یەکدی پێویست دەکەن. ئاخر درەختی بەرز هەن و مرۆڤ هەندە ئاسان دەستی بە بەری گرتوویان ناگات، ئاژەڵی دڕندە هەن و بە هەمان خۆراکی ئەو خۆیان دەژێنن، کەواتە ڕوودەکەنە ژیانی

ئەو و ناچاری دەکەن فێری ڕاکردن یان بەرگریکردن ببێت، لێرەشدا چەکە سەرەتاییەکانی بەرد و لکی درەختن. بە خڕبوونەوەی ناچارەکیی مرۆڤان کۆمەڵگەلی بچووک دێنەئاراوە کە ئەندامانیان بە خواستی خۆیان لە یەکدی نزیککەوتوونەتەوە، جگە لەوە پێکڕا هاوماف، یەکسانن، ئازادن. هەموو هاوکاریی یەکدی دەکەن تاکو پێداویستییەکانیان ساتار بکەن.

ڕوسۆ لە ڕەوتی داڕشتنی پرۆسەی بەکۆمەڵایەتیبووندا ئێکسکورزێک دەکات بۆ خەریکبوونێکی زمانفەلسەفەییەوە لەتەک سەرهەڵدانی زماندا. ئەو بەم فەلسەفەیەی زمان خودای سەردەمەکەی، واتا ئاوەزی ئەزەلی، لەسەر تەختی دەسەڵات دادەگرێت و پێشانی دەدات کە چۆن هەموو تێگەکانی مرۆڤ “هێدی هێدی” لە ڕەوتی بەکۆمەڵایەتیبووندا سەریانهەڵداوە.

یەکەم زمان کە لە ڕەوشی سەرەتایی سروشتیدا پێویستە، بریتییە لە “هاوار” کە ڕەمەکییانە بەهۆی مەترسی یان ئازارەوە لە مرۆڤ هەڵدەستێت و مرۆڤ بەو دەنگە داوای یارمەتی لە هاوڕەگەزی دەکات.

پاشان لەتەک پەرەسەندنی گرفتەکانی ژیان و لە ڕەوتی بەکۆمەڵایەتیبووندا دەربڕین بە دەنگی جیاواز و گەیەنراو بە بزووتنێکی تایبەتیی لەش (بۆ ژست) دەوڵەمەند دەکرێت تاکو واتاکە ڕوونتر بکرێتەوە. مرۆڤ سەرەتا بابەتە دیار و بزۆوەکان بە ئاماژە و بابەتەکانی بیستن بە دەنگ ڕوون دەکاتەوە، لە تەنیا بابەتەکانی ئامادە دیاری دەکات، ئەویش نەک هەموو کات، چونکە بابەتەکان بە هاتنی تاریکی دیار نامێنن و چیدی شیاوی بەکارهێنان نابن. بۆیە ئێستا “سەرنج” پتر پێویست دەبێت. سەرەڕای ئەوە جارێ دەستوەژی دەنگ زەحمەتە بەیان بەهۆی ئەرگانە تورتەکانی زمانەوە، چونکە ڕاهێنانیان پێنەکراوە. لە سەرێکی دیکەوە دەبێت وشەکانیان واتایەکی زۆر فراوانیان هەبووبێت، دەبێت بۆ یەک وشە ڕستەیەکیان دەربڕی بێت، چونکە جارێ نەیان توانیوە ئاخافتن بەسەر ڕستەی تێگەیەنەردا بەش بکەن. مرۆڤ بەدووی ئەمەدا و بە تەقەلایەکی زۆر و درێژخایەن فێر دەبێت، بکەر لە تەواوکەر و ڤێرب لە ناو جیا بکاتەوە، لە ناوەکان جارێ ناوی خۆیی بوون و چاوگیش تاکە فۆرمی ڤێرب بووە. تێگەی ڕاناو زۆر درەنگتر دێتە ئاراوە، چونکە هەموو ڕاناوێک ڕوو دەکاتە واژەیەکی ئەبستراکت، هەروەها چونکە ئەبستراکتکردنەکان چالاکییەکی ناسروشتی و درێژخایەنی هۆشمانن. لە ڕەوتی کارابوونی زماندا هەر بابەتێک ناوێکی تایبەتیی لێ دەنرێت بەبێ گرنگیدان بە ڕەگەز و جۆرەکان. گەر داربەڕوویەک ناو بنرێت “ب”، ئەوا دەبێت دارگوێزێک ناوبنرێت “پ”، چونکە یەکەم تێگە کە مرۆڤ لە دوو شتەوە چێی دەکات، تێگەی “جیاوازی”یە، ئەمەش کاتێکی

درێژخایەنی تێڕوانینی دەوڵەت، تا ئیدی مرۆڤ دەزانێت کە داخۆ ئەو دوو شتە لە چیدا جیاوازن یان یەکدەگرنەوە. ئاخر ناولێنانێکی بەم چەشنە ئاسان نییە، چونکە سەرەتا دەبێت مۆرکی بابەتەکان بناسرێت و ئەوجا ئەو لایەنە کە لە یەکیان جیا دەکاتەوە، ئەمانەش پێش پلەی جیاوازیکردن و ناولێنانن. جگە لەوە تێگەکان لە هۆشی مرۆڤدا ناچەسپێن گەر وشەکان یاریدەدەر نەبن، هۆشیش لە ڕستەدا نەبێت لێیان تێناگات. کەواتە مرۆڤ دەبێت فێری ئاخافتن ببێت، کە "هێدی هێدی" لە تەک بەکۆمەڵایەتیبووندا دێتەدی، بەتایبەتی لە نێو خێزاندا، لێرەش بەتایبەتی لای زارۆک، چونکە ناچارە پێداویستییەکانی بە دایکی ڕابگەیەنێت.

ڕوسۆ دوای ئەم ئێکسکورزە ڕوودەکاتەوە پرۆسەی بەکۆمەڵایەتیبوون. بە تەشەنەی ڕەگەزی مرۆڤ بە نێو جیهاندا گرفتەکانی مرۆڤان پەرەدەسێنن. جۆری زەوییەکان کە ئەوان لەسەریان دەژین و کەژەکانی ساڵ دەبن بەهۆی ڕێکخستنی شێوازی جیای گوزەران. ساڵی نەهات، زستانی درێژخایەن و سارد، هاوینی گەرم و پڕووکێنەر، دەبن بەهۆی سەرهەڵدانی وزەی جیاوازی چالاکی لە نێو مرۆڤاندا. مرۆڤان لە کەناری دەریا و ڕوبارەکاندا قولاپ دروست دەکەن و دەبن بە ماسیگر و ماسیخۆر؛ لە دارستانەکاندا تیروکەوان دروست دەکەن و دەبن بە ڕاوچی و شەڕانی؛ لە ناوچە ساردەکاندا دەکەونە بەخێوکردنی ئاژەڵ و بە پێستەکانیان خۆیان دەپۆشن، تا ئیدی جارێک بروسکەیەکی ئاگر هەڵگیرسێنەر ئاگریان پێدەناسێنێت و ئەوانیش بۆ خۆپاراستن لە سەرما بەکاری دەهێنن، پاشان فێری دەستوەژێک دەبن بۆ ئەوەی ئەو توخمە بپارێزن و سەرلەنوێ ئاگر هەڵبگیرسێننەوە. ئەم گۆڕانە نوێیانە دەسەڵات بە مرۆڤان دەدەن مامەڵەیەکی دی لە تەک ئاژەڵاندا بکەن، کە ئیدی پتر بێدار دەبنەوە، ئەوجا فێری "تەڵەنانەوە" و "فێڵ"ی دیکە دەبن، تا لە کۆتاییدا دەبن بە وەستای "بەخێوکردن".

لە خزانی مرۆڤ بە نێو هزرین لەوەش قووڵتر بۆ دەکات: مرۆڤ بە ڕوانینی بۆ دەرەوە هاوکات فێر دەبێت لە خۆی بڕوانێت، بەم ڕێیەشەوە میانەیەک لە نێوان خۆی و جیهانی دەرەوەیدا دەهێنێتە گۆڕێ. ئەمە دەسپێکی "نامۆبوون"ی مرۆڤە لە خۆی، چونکە بە ڕوانین لە خۆ یەکانەی مرۆڤ دەپچڕێت – دەبێت بە دوو بەشەوە. سەرەڕای ئەوە ئێستا لە ناخی مرۆڤدا ئارەزووی "نازین" دەپشکوێت و هاوکات خۆی وەک ڕەگەز لە سەرووی ئاژەڵەوە دادەنێت، کە پاشان لێرەوە فێردەبێت لە نێو ڕەگەزکەی خۆیشیدا جیاوازی بکات. ئاخر تاکی مرۆڤ لە ڕوانینیدا بۆ دەرەوە هاوڕەگەزی خۆیشی دەکەوێتە بەرچاو.

ئەم گۆڕانانە زۆر درێژخایەنن و هەنگاوەکان هێواش دەنرێن، لە توانا بە مرۆڤان دەدەن هەنگاوی خێراتر بنێن: تا چەند هۆش پێبگات،

ئەوەندەش بەرهەمەکانی چالاکیی لەشیان کامڵتر دەبن. ئێستا چیدی مرۆڤ لەنێو ئەشکەوتدا نانوێت، بەڵکو بە ئامرازی بەردین "خانوو" لە قوڕ و لکی درەخت دروست دەکات. ڕوسۆ ئەم گۆڕانە نوێیە ناو دەنێت "یەکەم شۆڕش (ڕێڤۆلوسیۆن)". مرۆڤان بەهۆی ئەم گۆڕانەوە بەسەر خێزانی جیاوازدا بەش دەبن، سەرەڕای ئەوە بەشداربووانی ئەم کۆمەڵە بچووکانە جارێ لە یەکێتیدا پێکەوەدەژین، چونکە ئازاد و یەکسانن. ئەم ڕەوشەی ئێستا ئەوەیە کە لە مارکسیزمدا ناودەنرێت "کۆمونەی سەرەتایی".
لە ئەم ڕەوشە لەنێو خۆیدا یەکەمین توخمەکانی سەرهەڵدانی نایەکسانیی لەخۆگرتووە، چونکە ئازاترین و جوانترین کەس، دەنگخۆشترین و باشترین سەماکەر و هتد بەزەریی "دەرکیان پێدەکرێت"، بەمەش فێری "ناز" و "فیز" دەبن. ئەوجا گەرچی ئەم ڕەوشە هێشتا هەر "لاوەتیی ڕاستینەی مرۆڤایەتییە" و هیچ ناچارییەکی بە تێکچوون لە خۆ نەگرتووە، وەلێ کتوپڕ ڕوداوێک سەرجەم ژیان دەگۆڕێت، هەروەک ببێژین، "کودەتایەک" بەسەر ژیانی ئازادی و یەکسانی و خۆشەویستیدا ڕوودەدات، کە ڕوسۆ بەم شێوەیە دەریدەبڕێت: "یەکەم کەس کە بە بیریدا هات ببێژێت 'ئەم زەوییە هینی منە'، ئەوجا کەسانێکی زۆری ساویلکە بڕوایان پێکرد، ئەو کەسە دامەزرێنەری ڕاستینەی سیڤیلیزاسیۆنە / ژیارییە".
کەواتە ئاگایی موڵکداری هۆکاری کۆتاییهێنانە بە ڕەوشی "سەرەتایی" سروشتی و دەستپێکردنی قۆناغی دووەمی ئەو ڕەوشە. ئیدی هەرکەس دەیەوێت خاوەندار بێت، بەم ڕێیەشەوە ئێستا "خۆویستی" جێ بە خۆخۆشویستن لێژ دەکات، تەنانەت سەروەری بەسەریدا وەردەگرێت. ئەم هەستە تەواو نەگەتیڤە، چونکە مرۆڤ بەهۆیەوە گیرۆدەی خۆی دەبێت و هۆش و ئارەزووی تەنیا بە بەرژەوەندییە ماتەریەلەکانییەوە خەریک دەبن. خۆویستی دەردە و مرۆڤ بەهۆیەوە لە خۆی وەک بەشێک سروشت نامۆبووە.
بەکارهێنانی زەوی بۆ کشتیاری و پاشان دابەشاندنی، ڕاستەوخۆ ماف بە خاوەنی دەدات بە ئەوەی بەرهەمەکەی بۆ خۆی هەڵبگرێت و پاشان زەوییەکە خۆیشی وەربگرێت. لێرەوە موڵکداریی بەردەوام سەرهەڵدەدات، کە ساڵ بە ساڵ دەگۆڕرێت بۆ خاوەنداریی تایبەتی. کشتیاری بە دیدی ڕوسۆ بریتییە لە بناغەی سەرهەڵدانی خاوەنداری و دامەزراندنی حکومەت و دانانی یاسا.
لە ئەنجامی کاری دابەشدا کشتیار و کارکەری مەتال لە یەکدی جیادەبنەوە، هاوکات ناچار دەبن بەرهەمەکانیان لەگەڵ یەکدیدا بگۆڕنەوە. لە ڕادەی جیاوازی پێداویستییە ئابوورییەکان دەبێت بەهۆی سەرهەڵدانی ئاستی جیاوازی بەندبوونی نەوییەکی لەنێو سەرجەم

دانیشتواندا، تا لە کۆتایی ئەم گۆڕانە بەردەوامەدا موڵکدار و بێموڵک سەرهەڵدەدەن و بەرانبەر یەکدی دەوەستنەوە. موڵکدارەکان پشت بە "مافی سروشتی" دەبەستن، واتا بەو کاتە کە دەستیان بەسەر یەکەم موڵکدا گرت، لە بێموڵکەکان جەخت لە "مافی بەهێزتران" دەکەن. سەرەڕای ئەوە موڵکدارەکان جارێ ناتوانن مافێک بسەپێنن کە بەو پێیە بێموڵکەکان لە "هەبوونی ماف بە هەر شتێک" بەدەربکرێن. سەرەنجامی ئەم بەدپەیوەندییە بریتییە لە "جەنگی یەک دژ بە یەک" کە بەتایبەتی زیان بە دەوڵەمەندەکان دەگەیەنێت، چونکە لە لایەک لەنەو خۆیاندا یەکگرتوو نین و لە لایەکی دی هێزێکی ئەوتۆیان نییە کە خۆیان و موڵکەکانیان بپارێزێت. ڕوسۆ لێرەشدا بە بەهاتنێکی بلیمەتانە وەرچەرخانەکە ڕووندەکاتەوە: "دەوڵەمەند" پلانێکی "بەڕادە فێڵبازانە" دەچنێت: "پەیمانی جڤاکی". دەوڵەمەند ڕووی دەمی دەکاتە مرۆڤەکانی دەوری:
"با یەک بگرین، تا لاوازان لە چەوساندنەوە بپارێزین و تەمائکاران بەگیربهێنین، تا بە هەر یەکەمان ئەوە مسۆگەر بکەین کە هینی ئەو خۆیەتی؛ با پێڕەوەکانی ئاشتی و دادپەروەری دابڕێژین، تاکو هەموومان بە پێکەوەژیان ناچار بکەن؛ بە کورتی، لەجیاتی ئەوەی هێزەکانی خۆمان بە تێکشکاندنی خۆمان بخەینە گەڕ، لە دەسەڵاتدارییەکی تاک و بەندەدا یەکیان دەخەین، تاکو بەگوێرەی یاسای دانایانە ڕێبەریمان بکات، ئەندامانی جڤاک بپارێزێت و بەرگرییان لێ بکات، دوژمن بشکێنێت و ژیانی گشتی لە نێو بەختیارییەکی نەگۆڕدا مسۆگەر بکات".
بەم شێوەیە هەزارانی لەژمارەنەهاتوو بە پەیمانێک ناچاردەکرێن کە بەتایبەتی زیان بە خۆیان دەگەیەنێت، چونکە ئێستا بە هەمیشە ڕەوایەتی بە نایەکسانیی جڤاکی دەدرێت.

"دیسکورزی نایەکسانی" بە سەرهەڵدانی دەوڵەتی بەدادی دەوڵەمەندەکان کۆتایی پێدێت. ڕوسۆ چەند ساڵێک دوای ئەو نووسینە (1762)، بە نووسینێکی دیکەی تیۆرییانە خۆی بە پرسی دەسەڵاتدارییەکی ڕەواوە خەریکدەکات: "پەیمانی جڤاکی".
دەستپێکی ئەم نووسینە ڕستە بەناوبانگەکەیەتی کە دەبێژێت: "مرۆڤ بەئازادی دێتە جیهانەوە، لێ لە گشت لا لە کەت و زنجیردایە". ئەمە بێگومان بە تێگەیشتن لەم ڕستەیە دەبێت پرسیار و وەڵامەکانی دوای ئەو بخوێنینەوە. ئاخر ڕوسۆ بەدوویدا دەپرسێت: "ئایا چۆن ئەوە هاتەتە ئاراوە؟"، ئەوجا خۆی وەڵام دەداتەوە: "نازانم"؛ "ئایا چۆن ئەوە چارەسەر دەکرێت؟ باوەڕ دەکەم بتوانم وەڵامی ئەم پرسیارە بدەمەوە". ڕوسۆ بە "پەیمانەکی جڤاکی" وەڵامی کێشەی ئازادیی مرۆڤ

و پێکەوەژیان دەداتەوە، وەلێ وەڵامەکانی گەلێک دژبەژی لە خۆ دەگرن. ئاخر وەک گۆتمان ئەو سیستەمگەرا نەبوو و دەرچەیەکی هزرینی لۆگیکی بچەسپێنێت.

ئازادی پرسی ڕوسۆیە. لە ئازادی هەردەم دەشێت وەک هەقیقەتێکی ناخەکییانەی مرۆق لەگەڵە بێت، واتا جیاوازە لە پابەندی مرۆڤان بە دەسەڵاتدارانەوە، بە ڕەوشە ئابووری و جڤاکییەکانەوە. ئەمەش قووڵترین کێشەی بنیاتنانی دەسەڵاتی سیاسییە.

لای ڕوسۆ بەبێ پێکەوەگرێدانی پەیمانی جڤاکی (دەوڵەت) و ئەخلاق نەشیاوە دەسەڵاتدارییەکی سیاسیی ڕەوا دابمەزرێنرێت، کە ئاشکرایە لەبرییەکە بۆ دەوڵەتی ستەمکاری دەوڵەمەندەکان. ئەم فێڵبازانە دوای تێکچوونی دۆخی ئاشتەوایی و ئاسایشی سروشتی خەڵکیان بۆ خاتری بەرژەوەندیی تایبەتییان فریو دا و لە خۆویستییەوە پەیمانێکی جڤاکییان بەسەردا زیتکردنەوە، وەک ستەمکار بەسەریانەوە زیتبوونەوە. ڕوسۆ بە پێچەوانەوە پەیمانێکی جڤاکیی دەوڵەت کە “لە نێویدا هەرکەس، کاتێک لەتەک هەمووانـدا یەکی گرتووە، تەنیا گوێڕایەڵی خۆی بێت” و هاوکات وەک “ئەندام” هەمەکییانە (تۆتال) لەتەک جڤاکدا یەکبگرێتەوە. لێرەدا واژەی “هەرکەس” ئاشکرای دەکات کە ئەو مەرجە بەبێ جیاوازی چواندنی بۆ سەرجەم پەیمانبەستووان هەیە، کەواتە هیچ کەس بۆی نییە داوا بکات ئەو مافانەی بە بهێڵرێنەوە کە پێش بەستنی پەیمان هەیبوون، یان گەر تەنانەت کەمترین بڕی لەو مافانەی پێشووی پێبدرێتەوە، پەیمانی جڤاکی هەڵدەوەشێتەوە.

ئەمە لەم پەیمانە جڤاکییەی ڕوسۆدا کۆکردنەوەی مافەکانمان نییە، یان بە شێوەیەکی نەگەتیف ببێژین، گەلەکۆمەکەمان نییە، گەڕەلاوژەی سوننەتیمان نییە، بەڵکو بەستنی پەیمانێکمان هەیە لە پرنسیپی چەسپێنراوەوە. ڕوسۆ ئەم پرنسیپە ناو دەنێت “ویستی گشتی” وەک دەرهاویشتەی ویژدان.

پەیمانی جڤاکی فاکتە، سەرهەڵدانێکی سیاسییە، لە ویستی گشتی فاکت نییە، بەڵکو ئاڕاستییە، بریتییە لە “گەرەک” و فەرمەک دەچەسپێنێت کە لە دوو ڕووەوە کارایی وەردگرێت: دەبێت لە ناخی هەر تاکێک و هاوکات لە ناخی هەمووانـدا هەبێت. واتا: ویست “گەرەکە” گشتی بێت پەیوەند بە هەر تاکێکی پەیمانبەستووەوە، کەواتە هەمووان بەبێ جیاوازی بگرێتەوە، هەروەها “گەرەکە” ئاڕاستەی سەرجەم، واتا خۆی کرا بێت. ئەوجا لەبەر ئەوەی ئێستا ویستێکی ئۆبژێکتیڤییە کە بە مرۆڤ نابژێت “چی” ئەنجام بدات، بەڵکو فەرمان دەدات کە “چۆن” گەرەکە ئەو بڕیار بدات بۆ ئەوەی خۆی و کردارەکانی چاک بن، ئەوا

بریتییە لە ئۆتۆنۆمی و ئازادی.
ئەمە بۆ تێگەیشتن لە ویستی گشتی وەک ویستی سەرجەم گەرەکە لە پێکهێنانێکی دیکەی جڤاکی بڕوانین کە ڕوسۆ ناوی دەنێت "ویستی هەمووان" وەک کۆی ویستەکان. لێرەدا بەر تێزەکەی تیۆریی گێشتاڵت دەکەوین کە دەبێژێت: "سەرجەم / فۆرم گەورەترە لە کۆی کەرتەکان". بۆ نموونە فۆرمی خانوویەک کە بە نێو خانووەکەدا "هەڵهاتووە"، گەورەترە لە کۆی کەرتەکانی خانووەکە، وەک بەرد، دەرگە، پەنجەرە و هتد. ئەم فۆرمە سەرجەمییە ئامانجی پەیمانە جڤاکییەکەی ڕوسۆیە، بە پێچەوانەشەوە ویستی هەمووان تەنیا کۆی بەرژەوەندییە جیاکانە، چونکە هەر تاکێک پەیمانەکەی بە مەرجی ڕەچاوکردنی بەرژەوەندییەکانی قبووڵکردووە. ئەمە لەم کێشەیە باشتر تێدەگەین، گەر لە هەڵوەستی ڕوسۆ بەرانبەر پارتی سیاسی و دەستە و تاقمە یەکگرتووەکان بڕوانین. هەموو پارێکی سیاسی دەشێت پەیوەند بە خۆیەوە ویستێکی گشتی، لە پەیوەند بە سەرجەم جڤاکەوە ویستێکی تایبەتیی هەبێت. بۆیە ڕوسۆ داوا دەکات کە نابێت لەنێو دەوڵەتدا پارتی سیاسی هەبێت، چونکە پارت شوێن بەرژەوەندییەکانی خۆی دەکەوێت، بەو ڕێیەشەوە زیان بە دەوڵەت، واتا بە "گەلی یەکگرتوو" دەگەیەنێت. هەروەها جیاوازیکردنی ڕوسۆ لە نێوان "سیتۆیا" و "بەرژوا"دا کلیلێکمان بۆ تێگەیشتن لە پەیمانە جڤاکییەکەی ئەو پێدەدات. ئەوانەی یەکەم پەیمانبەستووان، ئەوانەی دووەم، واتا بەرژواکان، دوای بەرژەوەندیی تایبەتییان، دوای ویستی تایبەتیی خۆیان، دەکەون.

کەواتە ڕوسۆ لەم پەیوەندییەی پەیمانی جڤاکیشدا دەکەوێتەوە بەردەم کێشەی ئەو نامۆبوونەی نێو دۆخی سروشتییانەی جەنگی یەک دژ بە یەک کە لە "دیسکورزی نایەکسانی"دا دایڕشت. بێگومان ئەم کێشەیە نامۆبوون هەر تاکێک دەگرێتەوە، کەواتە زۆر قووڵتر لە پەیوەندییە نوێ سەرهەڵداوەکانی نێو دەوڵەت بەدەکات (کە لە خوارەوە ڕوونتر دەبێتەوە). سەرەتا ئەمە لە دەوڵەتەکەی ڕوسۆدا کە ناوی دەنێت "ڕێپوبلیک / کۆمار"، لە لایەک پەیمانبەستووانمان هەن کە بەویژدانانە لە پێناوی بەرژەوەندیی گشتیدا لە ویستی گشتیی خۆیانەوە کردار دەنوێنن، لە لایەکی دی "لە وڵاتدا" کەسان هەن کە گوێ لە دەنگی ویژدان ناگرن، بەڵکو خۆویستیی بەجێهێو وەک بناغەی تێڕوانین و ژیانیان دادەنێن. ئەمە لێرەدا بەڕوونی تیۆریی "سوڤەرێن"ەکەی ڕوسۆ دەبینین. لای هۆبس پەیمانبەستووان سەرجەم مافی خۆیان بە سوڤەرێنێک دەدەن کە لە دەرەوەی قەوارە سیاسییەکەوە، دەوڵەتەوە، بەسەریانەوە حوکم دەکات؛ جۆن لۆک سوڤەرێنێک بە دەنگی

زۆرینە لە نەوەندی قەوارە سیاسییەکەدا بە حوکمڕانی دادەنێت؛ لای ڕوسۆ بە پێچەوانەوە یەکگرتووان خۆیان بریتین لە سوڤەرێن، کە لەسەر ڕێنومای ویستی گشتی سەرجەمە ویستێکی گشتی پێکدەهێنن، بۆیە ئەم سوڤەرێنە نەشیاوە بەرژەوەندییەکی جیای لە هینی ئەوان خۆیان هەبێت. ئەوجا ئەنجامدانی ویستی گشتی بریتییە لە سوڤەرێنێتی و تەنیا ئەم بۆی هەیە دەوڵەت ڕووەو ئەو ئامانجە بەڕێوەبەرێت کە خودی دەوڵەت لە پێناویدا دامەزراوە: بەختیاریی گشتی. تیۆریی سوڤەرێنی ڕوسۆ بریتییە لە تیۆریی دێمۆکراتییەکی جەماوەری.

لە چۆن پەیمانی جڤاکی بەبێ پرنسیپی ویستی گشتی کارایی وەرناگرێت، بەهەمان شێوە سوڤەرێنێتی ناتوانێت بەبێ بنەڕەتێکی گشتگیر ئامانجەکانی چالاکبوونی خۆی بەدیبهێنێت. ئەم بنەڕەتە بریتییە لە یاسا کە گەرەکە دەوڵەت بەرەو ئامانجی دامەزراندنی ئاڕاستە بدات. لەم ڕوانگەیەوە پەیمانی جڤاکی یان دەوڵەت لای ڕوسۆ قەوارەیەکی چەسپێنراوی ویستی گشتییە، لە هاوکات پرۆژەیە، واتا لە بزووتندایە ڕووەو بەدیهێنانی بەختیاریی گشتی، ئەمەش وەک نیشانەی ئاشتبوونەوەی، واتا یەکگرتنەوەی مرۆڤ لەتەک خودی خۆیدا – وەک کۆتاییهێنان بە نامۆبوون (کۆمونیزمە یوتۆپییەکەی مارکسیزم).

ڕوسۆ لەم پەیوەندییەشدا خزاوەتەوە نێو دژبەژییەوە، لەرێشدا بەر کێشەیەکی نامۆبوونی مرۆڤ لە خۆی و سروشت دەکەوین کە لە سەرەوە پێشانمان دا. ڕوسۆ یاسا وەک بەرجەستەبوونی ویستی گشتی، وەک یاسای سەرجەم "گەل"ی پەیمانبەستوو بە هەمووان دیاری دەکات، لە هاوکات دەبێژێت: گەرچی "گەل" هەردەم چاکەی دەوێت، ئەویش چونکە لە ویستی گشتیی خۆیەوە کردار دەنوێنێت و هاوکات خۆی خستۆتە ژێر ڕکێڤی ویستی گشتییەوە وەک ویستی سەرجەم، سەرەڕای ئەوە هەموو کات لە لایەنی خۆیەوە کێشە ئاڵۆزەکان نابینێت و ئەو بڕیارانە ناناسێت کە ویستی گشتی بەڕێوەی دەبەن. ئاخر بڕیارەکان ڕۆشن نین، بۆیە پێویستییەک بەرۆکیان دەگرێت: پێویستە ڕێگەی ڕاستی پێشانی گەل بدرێت و کێشە و بڕیارە ئاڵۆزەکانی بۆ ڕوون بکرێنەوە.

لەم ڕوانگەیەوە دەوڵەت پێویستی بە "لێجیسلاتۆر"ە (یاسادانەر)، واتا بە "مرۆڤێکی شاز" کە خاوەنی "ژیرییەکی نائاسایی" و "دەروونێکی میهرەبان"ە، کە هەموو سۆزەکانی مرۆڤ دەناسێت و لەژێر ڕکێفی هیچ کامیاندا نییە، کە بەختیارییەکی سەربەخۆی لە بەختیاریی گەل هەیە و سەرەڕای ئەوە مشوری بەختیاریی گەل دەخوات. ڕوسۆ پەیوەند بە لێجیسلاتۆرەوە تەنانەت دەبێژێت: "مرۆڤ پێویستیی بە خودایەکە تاکو یاسای بۆ دابنێت". لە ئەم داواکارییەی ڕوسۆ پێویستی بە ڕوونکردنەوەی زیاتر هەیە.

لەجیسلاتۆر یاسادانەر نییە. گەر ئەو دانەری یاسا بێت، ئەوسا یاساکان هینی خۆی دەبن، کەواتە لە نەویاندا ویستی تایبەتیی خۆی بەرجەستە دەکات. لەم ڕوانگەیەوە تێگەی لەجیسلاتۆری ڕوسۆ تەنیا دەستوێژەکی کۆنستروکسیۆنە. ڕوسۆ دەبێژێت: "لەجیسلاتۆر کۆمار دادەمەزرێنێت، لە خۆی لە دەستوور بەدوور دەگرێت. پێگەی ئەو ئاستەکی تایبەتی و بەرزترە و هیچ پەیوەندییەکی بە دەسەڵاتدارییە مرۆڤەوە نییە". ئەو تەنیا بەهۆی داناییەکەیەوە ویست و بەختیاریی گەل دەناسێتەوە، هاوکات ئەرکێک لە ئەستۆیدایە کە هاوشێوەی پێگەکەی شازە: لە بەرئەوەی گەلی خۆیەکخستوو لە زمانی مۆرالپەروەری و دانایی، واتا لە زمانی یاسادانەر (و فەیلەسوف) تێناگات، هەروەها لە بەر ئەوەی هەموو ئەندامەکی جڤاک تەنیا بەو پلانانە ڕازی دەبێت کە پێی هەڵدەسووڕێن و تێیاندا سوودی خۆیی دەبینێت، ئەوا ئەرکی سەرەکیی لەجیسلاتۆر بریتییە لە پەروەردە. لێرەدا ئاشکرایە کە گەل دەبێت ئۆتۆریتیی ئەوی ناساندبێت تاکو ئیدی بتوانێت ئەرکە یەکجار "مەزن و دژوار"ەکەی بەجێبگەیەنێت کە ڕوسۆ دەیخاتە ئەستۆی: لەجیسلاتۆر دەبێت پێکهاتەی ناخەکییانەی مرۆڤ هەڵبگەڕێنێتەوە و کەسێتییەکی دیکەی پێبدات؛ دەبێت لە مرۆڤ هەزە خۆییەکانی بسێنێت و هەزی دیکەی ئەوتۆی پێبدات کە بێ ئەو نامێن و بەبێ یارمەتیی کەسانی دی نازانێت بەکاریان بهێنێت؛ دەبێت فۆرمی هەر ئەندامەک کە لە خۆیدا سەرجەمەکی کامڵ و سەربەخۆیە، بە کەرتی سەرجەمەکی گەورەتر وەربگێڕێت!

ئامانجی ڕوسۆ لەم ئەرکە "مەزن و دژوار"ەی لەجیسلاتۆردا ئەوەیە کە "ئاگایی جڤاک ببێت بە بەرهەمی دەستوور". ئێمە لەم ڕوانگەیەوە گەڕانەکی مێژوویمان لای ڕوسۆ هەیە بە ئامانجەکی دیاریکراوەوە: "پەرجوی یاسا" گەرەکە هاوڵاتییان بەو ئازادییە بگەیەنێتەوە کە لە دەخی سەرەتایی سروشتیدا مۆرکی ئەوان بوو. لە لە بەر ئەوەی دەشێت ئەو ئەرکە بە خودی لەجیسلاتۆر ببێت بە مایەی لەهزرین، یان ببەژین، تەنانەت ببێت بە مایەی سەرئێشە، ئەوا زۆر جار ناچارە لە پەنای بەواهەنانەدا بە ڕاڤەی کەشە زۆر و ئاوەزەکان هانا بە ئۆتۆریتییەکی دیکە بەرێت کە بەبێ زۆر و گفتدان بەواهەنەر بێت بە مرۆڤ، واتا هانا بە ئاسمان بەرێت، هاوشێوەی باوکانی گەلان (موسا، لیکروگ، محەمەد) کە هانایان بە ئاسمان بردووە و بانگی خوداییەکیان کردووە، هاوکات دانایی خۆیان وەک پەیامی نەرراوی خودا ڕاگەیاندووە تاکو گەلەکانیان بەوایان پێبکەن. مەسەلەکە لای ڕوسۆ لەم پەیوەندییەدا ئەوەیە، کە گەر مرۆڤ یاساکان وەک دەربەینی ویستی خوداییەکی ئەزەلی ببینێت، ئەوسا ناتوانێت لەیان لا بدات،

هاوشێوەی یاساکانی سروشت کە هەرگیز مرۆڤ ناتوانێت وەریانبچەرخێنێت، کەواتە یاساکان هاوشێوەی یاساکانی سروشت وەک زەروورە وەردەگرێت و بە ڕێگری ئازادیی خۆی دایان نانێت.
گەرچی سەرجەم دەسەڵات لای گەلی پەیمانبەستووە وەک سوڤەرێن، سەرەڕای ئەوە گەرەکە حکومەتێک بۆ بەڕێوەبردنی کاروبارە پێویستەکانی کۆمار پێکبهێنرێت. لە پرسی بەڕێوەبەرایەتی لای ڕوسۆ لاوەکییە، گرنگ ئەوەیە کە سوڤەرێن بەردەوام چالاک بێت: گەرەکە کۆمیتە جیاوازەکانی سەرجەم ناوچەکان لە کۆبوونەوەی بەردەوامی پێویستدا بن، گەرەکە "دێمۆکراتییەکی خۆسەری" بریتی بێت لە کەتواری جڤاک، هاوکات هەر سوڤەرێن خۆی چاودێریی هەر هەنگاوێکی حکومەت بکات تا دەرفەتی نەبێت لە ئەرکی پێدراوی کە خزمەتکاریی سوڤەرێنە، لابدات. ئەرکی حکومەتێکی بەم چەشنە ئەوە نییە کە هەژاران لە دەوڵەمەندان بپارێزێت، بەڵکو ئەوەیە کە ڕێ لە کۆکردنەوەی سامانی زۆر لە هەمووان بگرێت. بێگومان ڕوسۆ دژی خاوەنداریی تایبەتی نییە، بە پێچەوانەوە بە مافێکی نەشیاوی دەستبەرداریی دادەنێت. گرنگ ئەوەیە کە نابێت لە کۆماردا دەوڵەمەند و هەژار هەبن.

کۆمار دوو زەمینەی ئابووریی پێویستە: کشتیاری کە یەکەم دابینکەری ئاسایشی جڤاکی و ئایندەی کۆمارە، ئەوجا پیشەی دەستی. ڕوسۆ دژی ئیندوستریی زەبەلاح بوو. ئەمە لێرەشدا سەرلەنوێ ئاماژەیەک بە گەلی پەیمانبەستوو وەردەگرینەوە. کشتیاران سەرجەم پێداویستییە خۆراکییەکانی کۆمار دابین دەکەن، پیشەگەرانی دەستی ئامرازە پێویستەکان بەرهەمدەهێنن. ئەمە لێرە لای ئەو توێژەین کە لە مارکسیزمدا ناودەنرێت "وردە بۆرژوا". ڕوسۆ لای ئەمان لە ماڵی خۆیدا بوو. ئاخر پیشەگەرانی دەستی بە داهاتی کەم ڕازی دەبن، هاوکات کار بە کەسانی دیکە دەدەن، واتا بە شاگردەکانیان، بەمەش لە بەرژەوەندی کۆماردا هەڵوێست وەردەگرن. ڕوسۆ لە ڕۆمانی "ئەمیل"دا ئامۆژگاریی ئەمیل دەکات کە گەرەکە لە تەمەنی گەنجێتیدا فێری پیشەیەکی دەستی ببێت، چونکە بەو ڕێیەوە ئازاد دەبێت: کەی قسەیەکی ناشیرینی پێبگوترێت، هەگبەکەی دەپێچێتەوە و دەڕوات، ئەوجا لەتەک خۆیدا "هەردوو دەستی دەبات". پیشەگەری دەستی وەک کشتیار نییە کە دەشێت ڕۆژی چەند جار لەسەر زەوییەکەی ڕسوا بکرێت. بێگومان ئاشکرایە لێرەدا ڕوسۆ لە کشتیارانی نێو ڕەوشی سروشتی دەدوێت نەک نێو ڕەوشی کۆماری.
ئەمە لە سەرەوە بە نموونەی پەرجوی یاسا و ڕۆڵی لێجیسلاتۆر بینیمان کە ڕوسۆ زۆر ڕیشەییترە لەوەی تەنیا بە پەیمانێکی پراگماتییانەی جڤاکی قایل بێت. ئێستاش بە هەمان شێوە، دوای

دیاریکردنی سوڤەرێنەتی و رۆڵی حکومەت و ئابووریی دەوڵەت، بنەڕەتێکی دیکەی “شوناسی کۆمارەکەی” دەچەسپێنێت کە بەڕاستی شۆڕشگێڕە: کۆمار زەمینەیەکی ڕەوانیی پێویستە، واتا ئاینێک وەک لەبریی بە ئاینی کریستیانی. ئاخر هەموو دەوڵەتێک پێویستی بە ئاینە وەک بناغەیەکی شوناسیانەی یەکێتیی دەوڵەت. ڕوسۆ ئەم ئاینە ناو دەنێت “ئاینی هاوڵاتی” کە تەواو جیاوازە لە ئاینی کریستیانی (یان ئاینە ئاسمانییەکانی دی). ئاینی کریستیانی داوای ملکەچی لە مرۆڤان دەکات و ڕێنوما ئاینییەکانی خۆی بەسەریاندا دەسەپێنێت، ئەوانیش دەبێت بەچەندوچوون ڕازی بن پێیان، هەروەها دەبێت ڕێکخراوە دامەزراوەییەکەی قبووڵ بکەن، کەواتە ڕێیان پێنادات وەک هاوڵاتیی ئازاد ئەرکەکانیان گونجاو بە توانستیان ڕابپەڕێنن. “ئاینی هاوڵاتی” بە پێچەوانەوە گەرەکە پاڵهێز بێت بۆ ئەوەی هاوڵاتیان فرمانەکانی خۆیانیان “خۆشبوێت”، ئەمەش بەواتای، گەرەکە ڕێنوماکانی وەک لای کریستیانەکان “دۆگم نەبن”، بەڵکو دەرهاویشتەی “هەستی جڤاک” بن و بەمەش بە هەر هاوڵاتییەکی پەیمانبەستوو ئاشنابن. تەنیا بەڕێی ئەم هەستەی سەرجەم جڤاکەوە دەرفەت دەڕەخسێت بۆ ئەوەی هەر ئەندامێک بتوانێت “هاوڵاتییەکی چاکی دەوڵەت و ژێردەستەیەکی دڵسۆزی یاساکان” بێت. بۆیە گەرەکە بنەماکانی ئاینی هاوڵاتی بە ژمارە کەم بن، هاوکات ڕوون بن و پێویستیان بە ڕاڤەکردن نەبێت. گرنگترینی بنەما پۆزەتیڤەکانی ئیمان بریتین لە: هەبوونی خودایەتییەکی ئاوەزمەند، پیرۆزیی پەیمانی جڤاکی و یاساکان.

بێگومان چەن لەنێو کۆماردا کەسان و گروپی جیاواز هەن کە دوای ویستی تایبەتیی خۆیان دەکەون، بۆ نموونە “بۆرژواکان” یان تاقمە سیاسییەکان، بە هەمان شێوە مەرج نییە لە پرسی ئاینی هاوڵاتیشدا هەمووان بڕوای پێبهێنن. ڕوسۆ لەم ڕەوشەدا ماف بە سوڤەرێن دەدات ئەو کەسانە لە دەوڵەت بکاتە دەرەوە کە بڕوایان بە ئاینی نوێی کۆمار نەهێناوە، لە نەک وەک بێئیمان (ئەمە هەڵوەستی کریستیانەکان بوو لەدژی کەسانی دی)، بەڵکو وەک “دوژمنی جڤاک” کە یاساکان و دادپەروەرییان خۆشناوێت، یان ژیانیان لەکاتی پێویستدا بۆ فرمانەکانیان بەخت ناکەن. ڕوسۆ هەر لەم پەیوەندییەدا هەڵوەستێکی توند لەدژی ئەو کەسانە وەردەگرێت کە بەرواڵەت، نەک ناخەکییانە، بڕوا بە بنەماکانی ئاینی نوێ دەهێنن و هاوکات تا ڕادەی شیان بە پێچەوانەی ئەوانەوە کردار دەنوێنن. سوڤەرێن گەرەکە سزای مەرگ بەسەر ئەم جۆرە کەسانەدا بسەپێنێت.

گەرچی ڕوسۆ دژبەری شۆڕشی بگەڕەی پەیوەندییە جڤاکییەکان بوو، بەڵکو تەنیا تیۆرییەکی جڤاکی بەداد دادەنێت، سەرەڕای ئەوە لە ڕووی

هزرییەوە ڕوسۆ دەبێت بە یەکێک لە ڕێخۆشکەرانی شۆڕشی فەڕەنسی، هاوکات کتێبی “پەیمانی جڤاکی” دەبێت بە ئینجیلی ژاکۆبییەکان و ڕۆبسپیا بەتایبەتی کە تەنانەت لە “ئاینی هاوڵاتی” یەکەی ڕوسۆوە ئاینێکی نوێ بۆ دەوڵەتی فەڕەنسی بنیاتدەنێن و ڕایدەگەیەنن.